

Forskningsinformation och begriplighet /

Svensson, Jan

bP 505/96

National Library
of Sweden

6P
505

M E D D E L A N D E

Nr 96

Augusti 1982

FORSKNINGSINFORMATION
OCH BEGRIPLIGHET

JAN SVENSSON

STOCKHOLM 1982

BEREDSKAPSNÄMNDEN FÖR PSYKOLOGISKT FÖRSVAR

MEDDELANDE

Augusti 1988

Nr 88

FÖRENINGENS INFORMATION
OCH BEGRIFPLIGHET

INNEHÅLL

INNEHÅLL

SELSKAPETS FÖRENINGEN FÖR NYKOTIKT FÖRSYVA

ÅRSREKONSTRUKTIONEN 1987

INNEHÅLL

	Sida
BEREDSKAPSNÄMNDENS FÖRORD	2
1. Inledning	3
2. Några aspekter på termen "begriplighet"	4
2.1. Uppfattbarhet	4
2.1.1. Ordförrådet	5
2.1.2. Den syntaktiska strukturen	7
2.2. Förståelse	8
2.3. Påverkan	10
2.4. Begriplighet - ett sammansatt begrepp	12
3. Kommunikationssituationen	12
4. Behov av forskning	15
LITTERATUR	18
BEREDSKAPSNÄMNDENS SENASTE MEDDELANDEN	19

BEREDSKAPSNÄMNDENS FÖRORD

Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar (BN) förbereder i fred vårt psykologiska försvar i krig. Detta kommer bl a att innebära en omfattande information till allmänheten. Frågan hur information bör utformas för att allmänheten lätt ska uppfatta och förstå den är därför viktig. Den har tidigare ägnats uppmärksamhet i nämndens forskningsverksamhet. I denna uppsats presenterar språkforskaren Jan Svensson några synpunkter på information och begriplighet. Även om uppsatsen främst handlar om forskningsinformation bör synpunkterna vara giltiga också för övrig information.

Jan Svensson är forskningsassistent vid Institutionen för nordiska språk vid Lunds universitet. Han har ägnat speciell uppmärksamhet åt nyhetsspråket i etermedierna. Bland hans arbeten märks sålunda "Om språket i Dagens Eko" (1973), "Rapportsyntagmer i etermediernas nyhetsprogram" (1975), "Nyheter, informationsstruktur och konversationspostulat" (1978) samt avhandlingen "Etermediernas nyhetsspråk 2. Studier över innehåll och informationsstruktur" (1981).

Denna uppsats presenterades ursprungligen som ett inledningsanförande vid ett symposium om forskningsinformation, anordnat av Föreningen Svenska Masskommunikationsforskare på Frostavallen den 21-23 april i år. Beredskapsnämnden har ansett det önskvärt att publicera uppsatsen i sin dokumentationsserie MEDDELANDEN. För innehållet svarar författaren ensam.

Stockholm i augusti 1982

Kurt Törnqvist

BEREDSKAPSNÄMNDEN FÖR PSYKOLOGISKT FÖRSVAR

FORSKNINGSINFORMATION OCH BEGRIPLIGHET

1. Inledning

Bara för några decennier sedan var akademisk forskning något som huvudsakligen berörde forskare och lärare på universitetet. Endast i ganska liten utsträckning spred forskarna sina resultat till allmänheten via offentliga föreläsningar eller genom att träda fram i massmedierna. Under de senaste åren har denna situation så smått börjat förändras; kraven på att forskare av olika slag skall informera om vad de håller på med har blivit allt starkare, och det tycks också finnas en allt tydligare strävan hos forskarna själva att sprida information om sin verksamhet. Detta har bl a tagit sig uttryck i ett allt större intresse för kurser i forskningsinformation som anordnas på olika håll och i ökad aktivitet från massmediernas sida vad avser forskningsbevakningen. De informationscentraler som på senare tid inrättats eller utökats vid universitetet är också ett utslag av det ökade intresset för forskningsinformation.

Att informera om forskning medför emellertid många problem, och ett av de största och kanske viktigaste problemen är frågan om begripligheten; det är ju meningslöst att informera om sin forskning om ingen förstår vad man säger eller menar.

I den här artikeln skall jag försöka aktualisera några av de frågor som kan resas i samband med forskningsinformation och begriplighet och diskutera några av de problem som kan dyka upp för forskaren, för journalisten och för den som skall ta emot informationen. Vad jag har kunnat finna, är forskningen om begriplighet i samband med forskningsinformation inte särskilt omfattande, men en del har gjorts, speciellt i USA, där framför allt rymdforskningen tidigt konfronterades med informationsproblem. En utmärkt översikt över vad som skrivits ges i Cronholm & Sandell (1981).

Undersökningar som behandlar texters begriplighet från mer generella utgångspunkter är emellertid mycket vanliga, och många av dessa undersökningar har givetvis relevans även för forskningsinformationen. Jag vill en gång för alla hänvisa till Britt-Louise Gunnarssons arbete Texters begriplighet, som ger en omfattande sammanställning av forskningen på området och innehåller en ingående begreppsdiskussion.

2. Några aspekter på termen "begriplighet"

Jag tror att det kan vara klokt att inledningsvis försöka ange vad man kan avse då man talar om begriplighet. Enligt min mening måste man urskilja åtminstone tre nivåer i begriplighetsbegreppet, nämligen a) uppfattbarhet, b) förståelse och c) påverkan.

Jag kommer att ta upp dessa nivåer en och en, och säga något om forskningen på respektive område. Dessutom kommer jag att diskutera vilka möjligheter det finns att förbättra begripligheten i dessa olika avseenden.

Gränserna mellan de tre nivåerna är inte skarpa utan överlappar på olika sätt, men jag tror ändå att det är viktigt att försöka urskilja olika aspekter på begriplighetsbegreppet. Mer långtgående och delvis annorlunda indelningar diskuteras i Linell (1979) och i Gunnarsson (1981).

2.1 Uppfattbarhet

Den ytligaste begriplighetsnivån, som jag kallat uppfattbarhet, har att göra med mottagarens förmåga att identifiera de språkliga tecknen, att se dem som delar av språk-systemet (som ljud eller bokstäver, som ord och som meningar). Detta kan tyckas vara så grundläggande och elementärt att det inte hör hemma i en diskussion om begriplighet, men just när det gäller forskningsinformation tror jag att också denna första nivå kan vara mer problematisk än i andra sammanhang, framför allt vad avser ordförrådets struktur.

2.1.1 Ordförrådet

Varje vetenskap (och kanske varje gren av en vetenskap) utvecklar sin egen terminologi, sin egen uppsättning fackuttryck, som ibland består av ord som är helt främmande för vardagsspråket, ibland av ord från vardagsspråket som har fått en speciell eller avvikande betydelse. Följande textstycke, som är hämtat ur Forskning och Framsteg 1:1980 kan få illustrera fenomenet.

Allt liv på jorden - från bakterier via växter till djur och människor - arbetar med samma genetiska kod. Detta har varit en huvudregel i molekylärbiologin, men nya resultat pekar på att koden inte gäller för vissa mitokondrier.

Mitokondrierna finns inuti cellerna och sköter biokemiska förlopp i samband med cellernas energihushållning. Många av generna som specificerar enzymsystemen finns hos mitokondrierna, som också reproduceras oberoende av cellernas övriga genetiska maskineri. I vissa avseenden är mitokondrier mer lika bakterier än de celler de bor i. Några biologer har därför spekulerat i att mitokondrier är ättlingar till bakterier som för länge sedan infångats och förslavats av de högre stående cellerna.

Den genetiska koden uttrycks i DNA-molekylens dubbelspiral. Varje spiral är uppbyggd av fyra element, så kallade nukleotider, som brukar förkortas A, C, G och T. Ett genetiskt ord - också kallad kodon - består av en serie på tre nukleotider, t ex ATG, som anger bildandet av en viss aminosyra av 20 möjliga, i detta fall metionin. En trekombination kan också signalera stopp, dvs utgöra punkt efter en mening av genetiska ord (en gen). TGA är en sådan kodon.

Denna text är inte typisk för artiklarna i Forskning och Framsteg, men den visar hur svårt det ibland kan vara att klara sig utan sin egen fackterminologi. Den visar också hur ord från vardagsspråket som bo, förslava och mening kan få en bildlig, jargongmässig användning inom en vetenskap.

Till dessa problem kommer det faktum att många vetenskaper arbetar med strikt formaliserade beskrivningar som kan vara svåra att översätta till informellt språk utan att innehållet går förlorat eller förvrängs.

Det finns talrika exempel på begriplighetsforskning med ordet i centrum, både experimentella studier, där olika egenskaper hos ord testats, och studier där försökspersoner har fått ange ords betydelser med egna formuleringar eller som svar på flervalsfrågor. I Sverige har undersökningar av det senare slaget bl a utförts vid PUB i Stockholm (se t ex Bonnevier & Henningsson 1973), vid Institutionen för nordiska språk i Göteborg (Cassirer 1977) och vid Institutionen för nordiska språk i Stockholm (Frick & Malmström 1976).

Allmänt kan man säga om dessa studier att resultaten ofta är nedslående i den meningen att även ganska vanliga ord ofta missförstås av försökspersonerna. Å andra sidan bör det påpekas att de metoder som använts ofta ifrågasatts, ibland även av forskarna själva. Cassirer har gått så långt att han sagt: "genom konstruktion eller manipulation av test kan man åstadkomma i stort sett vilket önskat resultat som helst" (Cassirer 1977:67). Uttalandet är naturligtvis tillspetsat, men det är ändå viktigt att ha i minnet då man bedömer generella påståenden om människors förmåga att förstå en talad eller skriven text; det kan ju mycket väl vara så att vi förstår ett ord i dess sammanhang utan att kunna formulera eller närmare ange dess betydelse.

Att ordförrådets struktur påverkar vår uppfattning av texten är emellertid klart. I en studie av amerikanska populärvetenskapliga artiklar har Funkhouser (1969) visat att det finns ett tydligt samband mellan användningen av ovanliga och vetenskapliga ord och mottagarnas reaktioner på texten vad gäller intresse och uppskattning. Han fick emellertid inte fram några signifikanta samband mellan ordförråd och begriplighet ("comprehension"). Funkhousers studie visar också att artiklar som vänder sig till en publik med hög utbildning har ett mer avancerat ordförråd

än sådana artiklar som är rent populära. Skribenterna har alltså normalt en mer eller mindre medveten kunskap om förhållandet mellan ordförråd och mottagarreaktioner.

2.1.2 Den syntaktiska strukturen

Ett andra drag i texters utformning som kan sägas höra till den första, ytliga begriplighetsnivån är den syntaktiska strukturen, dvs de enskilda meningarnas uppbyggnad.

Meningsbyggnaden har länge intresserat språkforskare som sysslat med begriplighet; meningslängden ingår t ex som en viktig faktor i många av de läsbarhetsformler som arbetats fram under de senaste femtio åren, och andra syntaktiska drag, som bisatsfrekvens och graden och arten av bestämmingar har också ansetts påverka uppfattbarheten. Ju mer komplex meningsstrukturen är, desto svårare är texten, är det allmänna antagandet. Den ovan nämnda studien av Funkhouser visar också att meningslängden har ett klart samband med mottagarreaktionerna.

Det var emellertid först i samband med transformationsgrammatikens framväxt på 1960-talet som begriplighetsforskarnas intresse på allvar riktades mot syntaxen och dess roll i förståelseprocessen. I transformationsgrammatiken beskrivs varje mening med en ytstruktur och en underliggande abstrakt djupstruktur, och de båda nivåerna förbinds med hjälp av ett större eller mindre antal transformationer. T ex antogs en passiv sats som Trupperna besköts av gerillan vara härledd ur en underliggande struktur motsvarande den aktiva satsen Gerillan besköt trupperna.

Om transformationerna har psykologisk realitet, så borde det vara svårare att förstå en mening som genomgått många transformationer än en som genomgått få. Under 60- och början av 70-talet utfördes många språkpsykologiska experiment med syfte att belägga detta antagande; men i stort sett har resultatet visat att den transformationsgrammatiska beskriv-

ningen inte har någon direkt psykologisk relevans. En ståndpunkt som många forskare numera ställer sig bakom är att syntaxen spelar en viss roll för tiden det tar att uppfatta meningens innehåll, men sedan detta väl skett spelar den syntaktiska utformningen ingen större roll för vår förmåga att förstå och komma ihåg meddelandet.

Både ordförrådet och syntaxen kan i de flesta fall påverkas av skribenten med ganska enkla medel, vilket kan leda till att texten blir mer lättillgänglig och kanske upplevs som mer intressant. Funkhouser & Maccoby (1973) redovisar en undersökning där ordförråd och syntax systematiskt varierats i vetenskapliga texter, och de sammanfattar sina resultat på följande sätt:

First, science writing at a reasonably high technical level may be presented over a range of style /.../ with virtually no change in the information presented.

Second, differences in style can result in measurable differences in effects on educated lay audiences.

Third, "simplified" science writing is appreciated at all levels of audience, not just the lowest (Funkhouser & Maccoby 1973:226).

Åtgärder av de slag som nämnts ovan garanterar emellertid inte att texten blir mer begriplig i någon djupare mening. För att detta ska åstadkommas måste också andra villkor vara uppfyllda. Några av dessa villkor diskuteras i det följande.

2.2 Förståelse

Med förståelse avser jag det som man kanske i första hand tänker på då man talar om begriplighet, nämligen den process som gör mottagaren i stånd att sammanhängande redogöra för innehållet i en text, att se vilka konsekvenser de omtalade forskningsresultaten kan få, och att möjligen kritisera textens innehåll.

För att en text ska vara begriplig i den här meningen, måste den ge tillräckligt med bakgrundsinformation för att mottagaren ska få ett sammanhang att sätta in den nya informationen i, den måste vara strukturerad på ett sådant sätt att de olika delarnas samband med varandra framgår så klart som möjligt, och faktaurvalet måste vara gjort på ett sådant sätt att fakta uppfattas som relevanta för mottagaren.

Att uppnå denna typ av förståelse eller begriplighet kan många gånger försvåras av rent yttre orsaker som tids- eller utrymmesbrist, oklarhet om vilka mottagarna är etc, men ofta är det kanske andra faktorer som spelar in; forskaren har inte gjort syftet med informationen klart för sig, det kan vara frestande att snegla på kollegerna och deras tänkbara reaktioner, man kan inte ta med all väsentlig information med tanke på undersökningspersonernas integritet etc.

Under det senaste årtiondet har den språkliga begriplighetsforskningen alltmer kommit att inriktas på hela textens struktur i stället för bara på de enskilda meningarnas uppbyggnad. Detta har skett parallellt med att intresset för den s k textlingvistiken har ökat. Det grundläggande antagandet är att textförståelsen "är något mer än summan av förståelsen av dess delar, orden och meningarna" (Gunnarsson 1981:39).

Ett flertal experiment har visat att man genom att sätta in texten i ett sammanhang, t ex genom att använda bilder eller rubriker, kan förbättra försökspersonernas förmåga att komma ihåg innehållet. Detta gäller inte bara för "onormala", svår- genomträngliga texter, utan också för normala texter av det slag man möter i massmedierna.

Liknande resonemang har legat till grund för de experiment med förståelse av nyhetstexter som utförts av Olle Findahl och Birgitta Höijer vid PUB i Stockholm. De har visat att

förståelsen av nyhetstelegram kan förbättras om man på olika sätt anger ramar för meddelandet, t ex genom att ange orsaker och konsekvenser, genom att ge upplysande rubriker etc. (För en översiktlig beskrivning av resultaten se Findahl & Höijer 1977.)

En tanke som återkommer vid flera tillfällen i Findahl & Höijers rapporter är att den rent språkliga utformningen av budskapet spelar en underordnad roll för mottagarens möjligheter att förstå och komma ihåg informationen som förmedlas i nyhetsprogrammen. Samma sak kan möjligen också gälla för texter som är avsedda att ge forskningsinformation. Om forskningsresultaten sätts in i ett sammanhang (tidigare forskning, resultatens tillämpbarhet etc), bör den vara lättare att tillgodogöra sig än om sådana uppgifter saknas. Om texten inte sätts in i ett sammanhang hjälper det inte om texten är lätt skriven. Kanske kan strävan efter enkelhet ibland t o m påverka begripligheten negativt.

Det journalistiska sättet att skriva framställs ofta som något eftersträvansvärt, även då man ska informera om forskning, och säkert är det så att forskare har mycket att lära av journalisterna när det gäller framställningskonst (se t ex Sahlquist 1981). Men det finns också en risk att strävan att väcka läsarens intresse och hålla det vid liv går ut över sådan information som är nödvändig för förståelsen men som tynger texten i något avseende. Risker är kanske inte alltid så stora, men man bör vara medveten om att de finns.

2.3 Påverkan

Den tredje nivån i begriplighetsbegreppet, som jag kallat påverkan, är den mest problematiska nivån. Vad jag avser med påverkan är att det händer något med mottagaren då han tar del av informationen, antingen så att den nya

informationen införlivas med den uppsättning idéer och grundläggande kunskaper som vi alla bär med oss, eller så att den nya informationen förändrar våra idéer och kunskaper eller att informationen kommer att utgöra ett incitament till handling av något slag.

För att något av detta ska kunna inträffa, måste de två första kraven på begriplighet vara uppfyllda. Rimligen bör all information syfta till begriplighet på alla tre nivåerna, men möjligheterna att med olika slag av manipulation med texters form eller innehåll åstadkomma påverkan i den här meningen måste betecknas som små.

Många undersökningar har visat att det som främst styr vår förmåga att tillgodogöra oss information är vår världsbild (i vid mening) och våra tidigare erfarenheter på det område som informationen behandlar. Om den nya informationen överensstämmer med våra tidigare uppfattningar kan vi mycket lätt tillgodogöra oss den. Om informationen inte överensstämmer med våra tidigare uppfattningar kommer vi att stöta bort den. Det innebär att den forskning och de forskningsresultat som går i kända banor kommer att ha lätt att nå ut, medan "avvikande" forskning blir svår att informera om.

Undersökningar av Swineheart & McLeod (1960) och Tichenor et al (1970) har visat att forskningsinformationen har störst möjligheter att nå ut till dem som redan är insatta i ämnesområdet eller har intressen som överensstämmer med informationen. På ett mer generellt plan gäller att människor med högre utbildning har lättare att tillgodogöra sig forskningsinformation än människor med låg utbildning.

Detta kan leda till uppkomsten av s k kunskapsklyftor. Då stora mängder information om ett visst ämne sprids via massmedierna, så kommer framför allt de tidigare insatta att öka sina kunskaper, medan de som från början har små kunskaper

har svårt att tillgodogöra sig den nya informationen. Detta medför i sin tur att klyftan mellan de välinformerade och de dåligt informerade ökar ytterligare. Fenomenet har också undersökts i det s k Informationsklyfteprojektet som genomfördes vid PUB i Stockholm under 70-talet (se Kjellmor 1979).

Resonemang som dessa tyder på att begriplighet inte bara, eller kanske inte ens huvudsakligen, är en egenskap hos själva texten utan något som bara kan bedömas i samspelet mellan text och mottagare.

2.4 Begripligheten - ett sammansatt begrepp

Sammanfattningsvis kan man säga att begriplighet inte kan ses som ett enhetligt begrepp, utan det måste analyseras och diskuteras från olika utgångspunkter.

Av de tre nivåer som jag har urskilt, så är det framför allt de två första (uppfattbarhet och förståelse) som det går att göra något åt vid själva textproduktionen. Det är självfallet av vikt att så långt som möjligt tillgodose de krav som kan ställas på dessa nivåer, nämligen att skriva enkelt och ge texten en struktur som kan fånga och upprätthålla intresset, men det gäller också att se till att texten innehåller tillräckligt mycket information för att innehållet ska kunna sättas in i ett sammanhang.

Den tredje och kanske viktigaste nivån har textförfattaren eller redigeraren svårare att påverka, eftersom begriplighet på denna nivå i hög grad är beroende av mottagarens intressen och förkunskaper. Det man kan göra är att skaffa så goda kunskaper som möjligt om mottagarna och anpassa sin information därefter.

3. Kommunikationssituationen

Den "typiska" kommunikationssituationen vid spridning av forskningsinformation kan beskrivas som att informationen går från en forskare till en journalist eller redaktion

och därifrån vidare till en mer eller mindre heterogen publik. Man kan emellertid urskilja olika variationer på detta tema, med skiftande grad av aktivitet från forskarens respektive journalistens sida.

I populärvetenskapliga tidskrifter och böcker har forskaren relativt stora möjligheter att själv påverka textens utformning, även om redaktörer och andra givetvis har synpunkter på hur informationen ska presenteras. Dessutom kan forskaren räkna med en publik som på förhand är intresserad av hans ämne och som kanske också har vissa förkunskaper.

I program av typ "Vetandets värld" spelar journalisten en aktivare roll, men forskaren har även här stora möjligheter att nyansera sitt budskap och påverka dess utformning. Vid den här typen av forskningsinformation måste forskaren emellertid räkna med en mer heterogen publik än då han skriver en populärvetenskaplig bok eller artikel.

Den form av forskningsinformation som är vanligast är förmodligen den där en journalist utifrån en intervju eller en forskningsrapport skriver en artikel eller gör ett inslag i något etermedium. Här har forskaren mindre möjligheter att påverka vad som sägs och hur det sägs. Ibland kan forskaren och journalisten ha olika syften med informationen, vilket kan leda till konflikter, som i sin tur kan få negativa konsekvenser för begripligheten.

Forskningsresultat är inte alltid entydiga, och forskaren kan många gånger vara angelägen om att framhäva osäkerheter och oklarheter, även om han är övertygad om att hans huvudteser är riktiga. För journalisten (eller kanske ännu mer den redaktion han arbetar vid) kan det vara angeläget, dels att få ut informationen så snabbt som möjligt, dels att lyfta fram de delar av forskningsresultaten som kan väcka läsarnas intresse, även om dessa av forskaren inte uppfattas som de mest väsentliga.

Tannenbaum (1963) refererar en undersökning där man låtit fem olika grupper bedöma 40 olika populärvetenskapliga artiklar. Grupperna utgjordes av 1) forskare, 2) vetenskapsjournalister, 3) tidningsredigerare, 4) personer som brukar läsa artiklar om forskning, och 5) personer som inte brukar läsa sådana artiklar. Resultaten visade att fyra av de fem grupperna hade samma uppfattningar om de olika texterna; den enda grupp som avvek var tidningsredigerarna.

Tannenbaum skriver:

"... whereas the scientist, science writer or science reader considered a science news story valuable independantly of whether he considered it exciting, for the editor the judgements of valuable and exciting were highly correlated. It appeared that, for this group, what is exciting is good, almost by definition."

(Tannenbaum 1963:581)

Välkända exempel på detta fenomen är alla de löpsedlar som under senare år talat om att än det ena, än det andra livsmedlet varit cancerframkallande eller farligt på något annat sätt. Även om tidningsartiklarna som regel är mer nyanserade än löpsedlarna innebär koncentrationen på vissa dramatiska eller spektakulära påståenden ofta att faktaurvalet blir snedvridet och att allmänhetens möjligheter att på allvar begripa texten försämras.

Massmediernas strävan att få så många läsare/lyssnare som möjligt gör också att vissa forskningsområden blir bättre bevakade än andra, vilket kan medföra att allmänhetens kunskaper om vilken forskning som överhuvudtaget bedrivs blir bräckliga. Goda inblickar i vetenskapsjournalistens vardag ges av Perlman (1974) och Finer (1981).

Men det är naturligtvis inte bara journalistens arbets-situation som orsakar problem vid spridningen av forskningsinformation. Ett annat stort problem är den traditionella forskningsrapportens utseende. Kanske är det inte alldeles nödvändigt att rapporterna ska se ut så

som de normalt gör, inte ens för kommunikation mellan forskare. Om forskningsrapporter och avhandlingar redan från början skrevs på ett lättillgängligare sätt, så skulle svårigheterna att nå ut i massmedierna givetvis minska.

Den tredje, och nog så viktiga länken i informationskedjan är mottagaren. Det är ett välkänt faktum att många människor gärna väljer bort informativa program till förmån för underhållningsprogram av olika slag. Men då massmedierna tillhandahåller information om frågor som direkt rör publiken kan tittar- och lyssnarsiffrorna stiga till oanade höjder. Söderström (1981) nämner t ex program om oljekrisen 1973 och kärnkraftsinformationen inför folkomröstningen 1980, som lockade stor publik trots att programmen i vissa fall sändes på "obekväm tid" och trots att innehållet på många sätt var svårtillgängligt. Det är naturligtvis omöjligt att av detta dra slutsatsen att den information som förmedlades också gick fram, men det står klart att mottagarens motivation är en mycket viktig faktor i begriplighetsprocessen; man sitter ju inte gärna och lyssnar till något som man upplever som obegripligt.

Den kommunikationssituation som råder vid spridning av forskningsinformation kan alltså i sig själv innebära påfrestningar på begripligheten. Varje länk i kedjan forskare - journalist - redigerare kan ha egenskaper som gör att begripligheten äventyras, och den som på allvar vill förbättra begripligheten vid forskningsinformationen måste ta hänsyn till alla länkarna och ta reda på var de största problemen finns.

4. Behov av forskning

Rent allmänt tror jag att man kan säga att begriplighetsforskningen i framtiden måste inriktas på specifik begriplighet, d v s begriplighet i en viss, klart definierad kommunikationssituation, snarare än på generell begriplighet. Eller som Gunnarsson (1981:71) skriver:

Med generell infallsvinkel kan en ytlig textförståelse beskrivas. Med hjälp av relationer explicita på textens ytnivå kan antas att vi konstruerar en textpresentation baserad på det semantiskt-strukturella textinnehållet. Denna ytliga textbearbetning kan vidare antas ske relativt likartat för alla läsare och för alla texter.

För att beskriva en djupare textförståelse som innebär att texten kan appliceras på verkligheten måste vi dock se till specifika drag vad gäller läsaren, lässituationen och texten. Förståelsen måste också sättas in i sitt vidare kommunikationssammanhang, där texten blir ett led i en språkhandling som innebär att sändaren genom texten försöker uppnå en viss effekt på mottagaren.

Det är alltså först i en noggrant specificerad situation, med klart angivet syfte och klart angiven målgrupp som man får en uppfattning om vad som vållar svårigheter för mottagarna.

På den första nivån är det förmodligen främst undersökningar av ordförrådets struktur som kan ha något att ge. Kunskapen är fortfarande otillräcklig om vilka möjligheter det finns att översätta fackuttryck till vardagsspråkliga uttryck utan att innehållet förändras och innebörden förvanskas. Man vet inte heller i någon större utsträckning vilka konsekvenser sådana översättningar har för olika läsargrupper och inom olika ämnesområden, inte heller vilken effekt översättningar eller förenklingar har på forskarna själva och deras kolleger.

På den andra nivån finns det fortfarande många obesvarade frågor: Vilket är förhållandet mellan text och bild? Vilken roll kan bilden spela för att ge bakgrund och sammanhang till ett komplicerat innehåll? Vilka andra medel finns det att sätta in texten i ett sammanhang? Hur reagerar olika mottagargrupper på den här typen av pedagogiseringar? Finns det risk för att man blir för "barnslig" i sin iver att skapa konkretion och sammanhang? Hur mycket tål olika mottagargrupper i form av upprepningar av väsentliga delar av innehållet?

Frågor som dessa kan få sitt svar bara om man undersöker information till vissa bestämda grupper med ett bestämt syfte. Några generella svar är förmodligen inte möjligt att ge.

På den tredje nivån är det framför allt viktigt att få ökad kunskap om olika sociala gruppers kunskaper och informationsutnyttjande. Hur mycket forskningsinformation når fram överhuvudtaget? Hur mycket stannar hos olika grupper? Vilken information använder sig olika makthavare av? Är den information de får tillräcklig för att de ska kunna fatta vettiga beslut?

En typ av forskning som bör kunna användas här är t ex den som bedrivits inom Informationsklyfteprojektet vid PUB (se Kjellmor 1979). Den metod man använde sig av gick i stora drag ut på att man mätte olika mottagargrupperns kunskaper om och attityder till ett visst ämne både före och efter ett större massmedialt utbud, varefter man studerade effekterna.

När det gäller förhållandet mellan forskare och journalister, så måste man skapa möjligheter för båda yrkesgrupperna att på något sätt överta varandras roller. Vad händer om journalister försöker skriva som forskare och om forskare försöker skriva som journalister? Man måste också skapa möjligheter att experimentera med olika texttyper i något så när verklighetstrogna situationer.

Man kan naturligtvis diskutera vilka forskningsinsatser som är mest angelägna, men enligt min mening råder det inget tvivel om att det snabbt ökande utbudet av forskningsinformation måste mötas med insatser från begriplighetsforskarnas sida. Sådana insatser är nödvändiga, inte bara för forskningsinformatörerna, utan också för dem som skall ta emot informationen och för statsmakterna, som avsätter medel för spridning av forskningsinformation.

LITTERATUR

- Bonnevier, H. & Henningsson, R. (1973). Publiken och ett
 axplock ord ur massmediespråket. SR/PUB 86/73.
- Cassirer, Peter (1977). Studier över ordförståelse. Rapport
 från projektet Svenskarna och deras ord. Göteborg.
- Cronholm, M. & Sandell, R. (1981). Scientific Information:
 A Review of Research. I: Journal of Communication 31:85-96.
- Findahl, O. & Höijer, B. (1977). Har presentationen någon
 betydelse? SR/PUB 1/77.
- Finer, David (1981). Det har gått troll i begreppet "läs-
 vänligt". I: Ut med forskningen, red av Hjort m fl.
 Liber, Vällingby.
- Frick, N & Malmström, S. (1976). Språkklyftan. Hur 700 ord
 förstås och missförstås. Stockholm.
- Funkhouser, R. (1969), Levels of Science Writing in Public
 Information Sources. I: Journalism Quarterly 46:721-726.
- Funkhouser, R. & Maccoby, N. (1973). Tailoring Science
 Writing to the General Audience. I: Journalism Quarterly
 50:220-226.
- Gunnarsson, Britt-Louise (1981). Texters begriplighet. FUMS
 rapport nr 96. Uppsala.
- Kjellmor, Staffan (1979). Etermedierna och informations-
 klyftorna. SR/PUB 21/79.
- Linell, Per (1979). Människans språk. Lund.
- Perlman, David (1972). Science and the Mass Media. I: Daedalus
 103:207-222.
- Sahlquist, Åsa (1981). Även ett högt torn börjar vid marken.
 I: Ut med forskningen, red av Hjort m fl. Liber, Vällingby.
- Swineheart, JW & McLeod, JM (1960). News about Science:
 Channels, Audiences and Effects. I: Public Opinion
 Quarterly 24:583-589.
- Söderström, Herbert (1981). Det gäller att hugga aktualiteten
 i rockskörtet. I: Ut med forskningen, red av Hjort m fl.
 Liber, Vällingby
- Tannenbaum, Percy (1963). Communication of Science Information.
 I: Science 140:579-583.
- Tichenor, PJ & Donohue, GA & Olien, CB (1970). Mass Media Flow
 and Differential Growth in Knowledge. I: Public Opinion
 Quarterly 34:159-170.

BEREDSKAPSNÄMNDENS SENASTE MEDDELANDE

- Lendvai, Paul
övers. Törnqvist, Kurt
och Eriksson, Tove
- Fang, Irving E
övers. Törnqvist, Kurt
och Staaf, Ingemar
- Törnqvist, Kurt
Staaf, Ingemar
- Noelle-Neuman, Elisabeth
övers. Törnqvist, Kurt
och Eriksson, Tove
- Shaw, Eugene F
övers. Törnqvist, Kurt
och Staaf, Ingemar
- Staaf, Ingemar
- Elliot, William R och
Schenk-Hamlin, William J
övers. Törnqvist, Kurt
och Staaf, Ingemar
- Bryen, Shoshana
övers. Törnqvist, Kurt
och Staaf, Ingemar
- Törnqvist, Kurt
- Milburn, Michael A
övers. Törnqvist, Kurt
och Staaf, Ingemar
- Mulder, Ronald
övers. Törnqvist, Kurt
och Skoglund, Jan
- Paletz, David L m fl
övers. Törnqvist, Kurt
och Skoglund, Jan
- Skoglund, Jan
- McCombs, Maxwell E
Cole, Richard R
Stevenson, Robert L
Shaw, Donald L
övers. Törnqvist, Kurt
och Skoglund, Jan
- Landahl, Per-Axel
- 81 Tung luft i etern - frekvensernas krig
Augusti 1979 (12 s)
- 82 Psykologisk krigföring mellan Kina och Taiwan
September 1979 (19 s)
- 83 Pressen och snöstormen
November 1979 (51 s)
- 84 Den allmänna opinionen omvärderad
Januari 1980 (21 s)
- 85 Dagordningsfunktionen och mass-kommunikationsteori
Mars 1980 (19 s)
- 86 Propaganda - Information - Massmedier
Mars 1980 (19 s)
- 87 Film, politik och press: Effekten av filmen "Alla presidentens män"
Juli 1980 (19 s)
- 88 Amerikanarna och Vietnamkriget
Augusti 1980 (11 s)
- 89 Women and Defence in Sweden
September 1980 (20 s)
- 90 Effekter av massmediekampanjer
Januari 1981 (17 s)
- 91 Trovärdighet hos massmedier
Maj 1981 (11 s)
- 92 Opinionsundersökningar i massmedier
Augusti 1981 (29 s)
- 93 Systematisk förteckning över böcker i beredskapsnämndens bibliotek
September 1981 (67 s)
- 94 Precisionsjournalistik
Oktober 1981 (23 s)
- 95 Beredskapsnämnden och ubåten
Mars 1982 (25 s)

ISSN 0348-9248

Pris 15 kronor

KUNGL. BIBL.
1982-08-16
ATACKHOLM